

Vennebrev

Falstadsenterets

Venner

Desember 2018, Årgang 3, Nr 2

Falstadfangenes Gavestipend 2018

Årets vinner av Falstadfangenes Gavestipend er Ekne-jenta Sigrí Olive Kjølén.

Sigrí er 20 år gammel. Hun forteller at hun er særlig opptatt av internasjonale relasjoner, menneskerettigheter og sosial rettferdighet. Et utvekslingsår i Argentina i regi av Rotary styrket interessen, og hun er nå i gang med et årsstudium i tverrkulturell forståelse og internasjonalt arbeid ved Hald Internasjonale Senter i Mandal. Her er det rundt 60 elever og stipendiater fra ni ulike land.

I studiet inngår en praksisperiode på seks måneder i utlandet. Sigrí dro i oktober til Nepal for å arbeide med bistand til sosialt ekskluderte grupper. Arbeidet går i hovedtrekk ut på å hjelpe innbyggerne til å forbedre sin egen økonomiske situasjon og styrke kvinners posisjon i samfunnet. Dette foregår i regi av Strømmestiftelsen.

Vennebrev gratulerer med stipendet og ønsker Sigrí lykke til med en viktig innsats i arbeidet for rettferd og likeverd!

Gavestipendvinner 2018

Sigrí Olive Kjølén

Leder'n
Per Jarle Eriksen

Det er gledelig å registrere stadig nye og spennende aktiviteter ved Falstadsentret. Venneforeningen deltar aktivt som støttespiller til disse.

Venneforeningen har nå fått en selvstendig støttespiller i Unge Falstadvenner. Denne har allerede hatt flere arrangement og støtter sentret på flere måter.

Vår forening legger ned en betydelig innsats for å støtte sentrets ulike aktiviteter. Tiltaket med sommerverter har fortsatt, noe direktøren har uttrykt stor takk for. Årets verter har vært samlet til gjennomgang og utveksling av forbedringer av opplegg 8. november 2018. Det er ønskelig at flere finner anledning til å delta på dette til neste år.

Magisk Maikveld med Lars Bremnes ble kunstnerisk en stor opplevelse, men dessverre litt få besøkende. Det er under planlegging Magisk Maikveld også i 2019. Håper mange av dere finner anledning til å komme.

Jeg vil nytte anledningen til å ønske alle en God Jul og ett godt og aktivt år i arbeidet for Falstadsentret.

Per Jarle Eriksen

Hans Wilhelm Fagerberg:

Minner fra krigen 1940-45

Dette ble skrevet av Fagerberg i forbindelse med fredsjubileet i 1995. Falstadfangenes Forening v. Atle Sand fikk det tilsendt fra dattera Anne-Lise Fagerberg Fjeldstad i 2009.
Femti år er en lang tid, - nesten en menneskealder,

og vår generasjon som var i 20-årsalderen da krigen kom, er vel den siste som opplevde krigen på nært hold.

Det er mye som er skrevet og fortalt fra denne tiden, og det er vel tid for å tilgi dem som ikke holdt mål i denne tiden, og som gjorde ubotelig skade, men én ting er sikkert, man må ikke glemme. Det kan hende igjen, det viser seg.

Jeg var innkalt til rekruttjeneste 20. april 1940 i Flyvåpenet på Værnes flyplass, men der stod tyske tropper allerede 9. april. En del av oss forsøkte å melde oss til de norske styrkene, men i kaoset som var, var det ingen som tok ansvar for oss.

Norske styrker flyktet nordover i Trøndelag etter hvert som tyskerne rykket nordover. Noen var heldige og fikk være med til Namsos og ble med til England. Disse fikk sin militære utdanning i Skottland og Canada. Det skulle gå fire år før jeg fikk sjansen. En som ble med norske styrker nordover, var Henry Rinnan, som senere ble tyskernes beste kort i motstanden mot gode nordmenn. Norges største angiver og torturist.

Jeg var hjemme hos mine foreldre 20. april 1940 da tyskerne angrep Verdalsøra, og norske styrker sprengte jernbanebroen. Det utviklet seg kamper på veibroen, og flere ble drept både på norsk og tysk side. Verdalsøra var folketom. Evakuert. Jeg var blant de tre siste.

Dagen etter syklet jeg hjem til Sparbu hvor jeg jobbet. Falne soldater fra begge sider lå i veikanten etter trefninger. Steinkjer ble bombet og lagt i ruiner samme natt og dagen derpå. Bare jernbanestasjonen og delvis kirken stod igjen. Det var et trist syn. Norske styrker flyktet nordover til Namsos.

Jeg kom tidlig med i motstandsarbeidet,

og en episode fra Samvirkelaget kunne ha endt galt. Min kontaktmann Oddvar Ystgård (statsråd H. Ystgård var hans far) og jeg stod i butikken og snakket om Tirpitz som var et svært aktuelt samtaleemne i disse dagene. Mens vi står der ved disken og prater, oppdager jeg en person som sitter bak en avis på en benk i lokalet – noen meter fra der vi stod. Plutselig legger han fra seg avisen, går ut og kjører bort i en bil. I ettertid fikk vi vite at dette må ha vært Henry Rinnan. Hadde han hørt at vi snakket om Tirpitz, kunne det vært alvorlig nok. Det hadde allerede vært flere forsøk på å uskadeliggjøre skipet, så situasjonen var nokså spent. Etter flere forsøk uten resultat, måtte det lages nye planer i England. De gikk ut på at Shetlands-Larsen skulle komme inn i Trondheimsfjorden i en fiskebåt med engelske sabotører og miniubåter og to torpedoer for å sprengte Tirpitz, Hitlers store stolthet, og på den tiden verdens største krigsskip. Tirpitz var veldig godt beskyttet inne i fjorden med høye fjell på begge sider. (*Larsen dro fra England 29. oktober 1942. Red. anm.*)

Ulykken var ute, begge torpedoene sank, og foretaket måtte oppgis. De 10 mann som var om bord, måtte komme seg i land og over til Sverige. En engelskmann, Ewans, ble tatt av tyskerne, resten kom seg over til Sverige med god hjelp fra motstandsfolkene.

Noen dager senere, 4.11.42, ble jeg arrestert og ført til Vollan kretsfengsel i Trondheim og senere til Falstad ved Levanger.

Det ble et langt år, og en ble vitne til Gestapos herjinger med gode nordmenn, - og særlig fikk jødene gjennomgå med tortur og straffeeksersis. Jødene ble hentet nattetider under forferdelige scener og ført opp i Falstadskogen, hvorfra vi hørte skudd, og dagen etter var de ikke på oppstillingen. En tidlig januarmorgen, 20 grader kaldt,

oppstilling i borggården. Kommandanten utkaller tre mann på plassen, - politimesteren i Trondheim, Østerberg, en lærer fra Nordmøre og til sist meg. Vi var jo sikre på at nå var turen kommet til fangeleir i Tyskland eller det som verre var. Vi var jo sikre på at nå var turen kommet til fangeleir i Tyskland eller det som verre var. Vi var ikke høye i hatten i dette øyeblikket. Men episoden endte på en svært lykkelig måte. Vi ble alle beordret til tjenestegjøring på det tyske kjøkkenet i leiren. Det var jo den beste jobben vi kunne få. Der fikk vi anledning til å få smuglet ut brev og meldinger. Min cellekamerat var i kjelleren og passet sentralfyren. Dit smuglet vi brev og meldinger sammen med skyller (grisemat) som bonden i nabolaget (*Øvergården, red.anm.*), hentet hver uke.

Jeg skrev også dagbok under hele fangeoppholdet. Denne fikk jeg smuglet ut og har den med meg den dag i dag.

Denne trafikken endte med forferdelse, smuglingen ble oppdaget, og jeg og min cellekamerat fikk fire dager mørkecelle. Det var forferdelig! Så en dag blir det skifte av kommandant i leiren, og i den anledning kommer selve Gestaposjefen i Trondheim på inspeksjon. Han syntes disiplinen var for slapp og sørget ganske ettertrykkelig for at den ble innskjerpet.

”Det ble et glimt fra helvete”, som en forfatter har skrevet om Falstad, - samme prinsipp som i Sachsenhausen, Dachau, ble innført. Tortur hørte med til dagens orden, straffeeksersis, og 200 fanger ble henrettet denne tiden på Falstad. Knappe 5000 fanger var innom leiren i løpet av krigen. Rinnan sørget stadig for nye forsyninger. Dagsbefalingen fra Fleisch lød slik:

”Dere må gjerne la det flyte blod daglig. Dere må gjerne ta livet av en jøde hver dag.”

Oktober 1942 kom unntakstilstanden i Trondheim og store deler av Midt-Norge. 10 gisler skutt i Falstadskogen.

Majavatn-affæren ble en tragedie. Rinnan infiltrerte motstandsbevegelsen og Linge-karere som opererte i de traktene. 59 mann arrestert, 24 skutt. Den største straffereaksjonen i Norge.

Den 5. november fikk jeg beskjed om at jeg stod på en liste hos Gestapo og skulle arresteres igjen for tredje gang. Med Donau til Tyskland. Jeg fikk to timer på meg, syklet sammen med en venn opp til svenskegrensen. Etter en særdeles strabasiøs tur over fjellet i snøvær og dyp snø uten ski på bena, kom vi fram til folk på svensk side av grensen. Jeg var heldig og fikk jobb i mitt yrke i Sverige, og etter to år ble jeg innkalt til de norske styrker i England, - Kystartilleriet. Jeg kom hjem til Norge, Tromsø, sommeren 1945. I 1946 var jeg vitne i rettssaken mot Henry Rinnan da han ble dømt til døden.

Jeg har ofte besøkt Falstad og Falstadskogen når jeg har vært i Trøndelag. I 1993 var min kone, barn og barnebarn med. Det var og er en sterk opplevelse hver gang å oppleve å se navneplatene som er montert i skogbunnen over de som falt for tyske kuler der. Mange kjente navn fra min tid.

31.01.1995

Hans Wilhelm Fagerberg

Direktørens spalte
Christian Wee

Til vennebrevet!

Julehilsen fra Falstadsenteret

Nå som vi nærmer oss slutten av et år er det

kjekt å foreta en liten oppsummering av hva som har skjedd på senteret i året som har gått, og se litt på veien videre.

2018 har vært et gjennomgående godt år for senteret. Vi opplever stor støtte blant politikere både lokalt, regionalt og nasjonalt, og ikke minst synes vi det er hyggelig med alle gode tilbakemelding vi får fra dere som bruker senteret. Dette gjelder skoleelever, lærere og museumsbesøkende, men ikke minst er det kjekt med gode tilbakemeldinger fra engasjerte medlemmer i venneforeningen.

Av spennende ting som har skjedd i 2018 ønsker jeg å fremheve:

- Digital rekonstruksjon, hvor besøkende får gå med nettbrett i landskapet og «se» den opprinnelige fangeleiren, og se og høre historisk materiale.
- Opprettelsen av «Unge Falstadvenner». Vi har nå en gruppe unge, engasjerte mennesker som bidrar til et annet perspektiv på det vi driver med og utfordrer oss til å tenke annerledes. Vi ønsker oss flere medlemmer, og kanskje noen kjenner noen historieinteresserte Eknesbygg under 30 som kan tenke seg å være med?
- Øystein Djupedal ble i mai valgt til ny styreleder, og vi takket av Gudmund Hernes. Gudmund har bidratt sterkt til senterets posisjon som har vært veldig viktig, og vi er glade for at Øystein som ny styreleder også viser et brennende engasjement for senteret. Han har blant annet sørget for tilleggsbevilgninger over statsbudsjettet og har stort fokus på å få gjennomført Falstad Minnelandskap indre leir.
- Prøveutstillingen «Maktens ansikter» er snart på plass i Kommandantboligen. Her skal vi se nærmere på overgriperne ved SS Strafgefangenenlager Falstad, og vi kommer i 2019 til å invitere de som

- ønsker det til å gi innspill på utstillingen.
- Vi åpnet ny studieutstilling «Flukt» og har hatt flere andre nye utstillinger i verkstedet – blant annet om norske soldater i utenlandstjeneste og deres opplevelser, samt sommerutstilling som viste frem fangearbeid fra norske fangeleire. Vi kommer også videre til å ha flere utstillinger stående i korte perioder hos oss, og håper det fører til at flere besøker oss oftere.

Neste år vil det være et stort fokus på Falstad Minnelandskap indre leir og forberedelser til frigjøringsjubileet i 2020. Men viktigst av alt er at vi fortsetter å levere gode undervisningsopplegg til de over 7000 skoleelevene som besøker oss årlig. Med de bekymringsfulle utviklingstrekk vi ser i USA, flere Europeiske land, og også her i Norge, kan i

vi trygt mene at et besøk på Falstadsenteret er en riktig prioritering.

Til slutt litt om økonomi: Falstadsenteret er heldig å ha en god grunnfinansiering i bunn fra kunnskapsdepartementet. Samtidig ser vi at behovet for egne midler utover dette er viktig for å drive våre utviklingsprosjekt videre. Nettopp på grunn av dette jobber vi aktivt for å få flere museumsbesøkende, og at flere bruker våre overnattings, kurs og selskapslokaler. Jeg vil benytte anledningen til å oppfordre de av dere som skal arrangere seminar, avslutninger, bursdag og møter, eller har behov for overnatting i forbindelse med besøk til Innherred, om å ta kontakt med oss for å høre hva vi kan tilby.

Tusen takk for godt samarbeid i året som har vært, og jeg ser frem til å treffes i 2019!

Djupedal ny styreleder på Falstad

Øystein Kåre Djupedal er valgt til styreleder i Stiftelsen Falstadsenteret.

Øystein Kåre Djupedal (58) er i dag seniorrådgiver for Universitetet i Agder, og var fra 2009 til 2015 fylkesmann i Aust-Agder. Djupedal var fra 1993 til 2009 valgt inn på Stortinget for SV i Sør-Trøndelag, og han etterfulgte Gudmund Hernes som kunnskapsminister fra 2005 til 2007. I 2015 meldte Djupedal seg ut av SV og inn i Arbeiderpartiet.

Det var en fornøyd Djupedal som torsdag enstemmig ble valgt til ny styreleder. Han sier at han ble overrasket over å bli spurt om å ta på seg vervet, men at han kjenner Falstadsenteret godt, både fordi han er fra Trøndelag og fordi hans far, Reidar Djupedal, satt som krigsfange i den tyske konsentrasjonsleiren Buchenwald under krigen.

Av Svein Helge Falstad

Lederbytte: : Øystein Djupedal (t.h) og tidligere leder Gudmund Hernes.

Tone Jørstad fikk kongelig heder

Tirsdag 9 oktober ble en av Falstadsenterets initiativtakere og tidligere direktør Tone Jørstad tildelt Kongens Fortjenstmedalje.

Omsluttet av familie, tidligere og nåværende kolleger, Falstadvenner og akademiske partnere ble hederen overrakt av fylkesmann Frank Jenssen i en høytidelig seremoni på Falstadsenteret tirsdag 9. oktober.

– Falstadsenteret åpnet dørene i sin nåværende form for nøyaktig tolv år siden, den 7. oktober 2006. I dag fremstår senteret som en av landets ledende institusjoner innen forskning og formidling om holocaust, det nazistiske leirsystemet og menneskerettigheter, poengterte fylkesmannen i sin tale.

Han oppsummerte betydningen av Jørstads innsats slik:

* Gjennom etableringen av en vital og levende institusjon som både lokalt og regionalt spiller en stor rolle i fortidsrøkt og undervisning.

* Ved utviklingen av et fremstående nasjonalt kompetansesenter og knutepunkt som stadig har fått utvidede oppgaver for å ivareta landets felles arv og formidle den til nye slekter.

* Ved å knytte Falstadsenteret til internasjonale nettverk, ikke bare for utveksling av kunnskap, men også for å sette felles standarder og yte bidrag til den større historien som Norge er en del av.

En av de som foreslo Jørstad til medaljen var Asbjørn Norberg, tidligere leder av Falstadsenterets venner og før det

Falstadsenterets venneforening. I sin tale sa han at Falstadsenteret neppe hadde eksistert, om det ikke hadde vært for Jørstads innsats.

Tone Jørstad mottar Kongens Fortjenstmedalje av Fylkesmann Frank Jenssen på Falstadsenteret

– Et senter som i dag har 18 ansatte, og som så langt har produsert fem doktoravhandlinger – og en sjetten er på vei. En doktorgradsfabrikk på Ekne fortjener applaus, sa Norberg i sin tale.

– Samme hvordan man snur og vender på det, så fremstår du som en bauta både på og for Falstadsenteret, avsluttet han.

Kongens Fortjenstmedalje ble stiftet av Kong Haakon VII i 1908, og deles ut som belønning for innsats av særlig samfunnsgavnlig natur. I statuttene vektlegges blant annet «pionerinnsats eller annen innsats av særlig samfunnsgavnlig natur på områder som kunst, kultur, vitenskap, næringsliv, sosialt og humanitært arbeid», «Særlig fortjenstfull ulønnet innsats over lengre tid i samfunnslivet, i offentlige eller private verv, i frivillige organisasjoner eller i annen virksomhet av samfunnsnyttig betydning», «Særlig fortjenstfullt arbeid gjennom lang tid i privat eller offentlig tjeneste, hvor innsatsen har ligget betydelig over det normale og hvor vedkommende også har vist aktivt samfunnsengasjement utover sin

arbeidsinnsats»samt «En livsinnsats som kan stå som eksempel for andre».

– I dag fremstår Falstadsenteret som en av landets viktigste arenaer for fredskaping og menneskerettigheter, som vi viser fram med stolthet. I dette arbeidet har det altså vært én hovedaktør, og det er Tone Jørstad. Dette har ikke vært en jobb for henne, men en livsstil der det meste av døgnet har handlet om Falstadsenteret. Hennes ambisjon om å bygge et nasjonalt forskningscenter og museum har lyktes, sa Jenssen.

– Det er med stor ydmykhet jeg tar imot denne hederen. Lite skapes i vakuum – utvikling skjer alltid i samarbeid med andre. Jeg har vært heldig som har fått være en del av et så inspirerende fellesskap. Dere har gitt meg rom til å realisere mine ideer, sa Jørstad da hun takket for hederen.

Kick-off for Unge Falstadvenner

Parisa Akbarpour

20. juni 2018 var det Kick-off for Unge Falstadvenner på Falstadsenteret. Anja Hammerseng Edin holdt foredrag om det å være annerledes, Parisa Akbarpour fra Iran ble logovinner.

Unge Falstadvenner sammen med Anja Hammerseng Edin

Leder Fatima Almanea var glad for det gode oppmøtet på 60 gjester da Anja Hammerseng-Edin holdt foredraget **FEARLESS**. Hun snakket en time om sine egne opplevelser som menneske og håndballspiller i verdensklassen. Der tok hun opp spørsmål rundt hva får mennesker til å prestere på sitt beste i flere av livets sammenhenger.

Hammerseng Edin holdt en gripende edutainmentforedrag, som hun selv kalte det, basert på den nyeste forskningen innen positiv psykologi.

Anja formidlet viktig kunnskap og egne erfaringer på en svært engasjerende måte.

Parisa Akbarpour opprinnelig fra Iran, bosatt i Levanger, ble hedret for å ha kommet med det beste logoforslaget til Unge Falstadvenner. Forslaget er basert på Falstadsenterets egen logo, og ble godt mottatt av jury og ferske Unge Falstadmedlemmer. Akbarpour har i ettertid holdt utstilling av maleri og kunst i Levanger Bibliotek.

Jo flere vi er sammen....

Nye venner og flere sommerverter

Medlemmene i venneforeningen er viktige ressurspersoner og ambassadører for Falstadsenteret.

Med ambisiøse planer for videre utvikling av Falstad som besøksmål, så ønsker vi oss flere frivillige som på ulike måter kan være med og støtte opp om arbeidet. En av de viktige oppgavene i dag er rollen som sommerverter og med økte besøkstall forventer vi at dette blir enda viktigere i tida framover.

Rekruttering må være en kontinuerlig prosess dersom vi ønsker å bevare en livskraftig forening. Samtidig vet vi at det er stor konkurranse om å verve folk til frivillig innsats. Vi ser at vi har en utfordring med å nå fram til nye medlemmer. Derfor utfordrer vi de som allerede er innafor til å bruke sine kontaktnett for å få flere med. Snakk med venner og bekjente og fortell om det fantastiske og viktige arbeidet som skjer ved Falstadsenteret – ikke minst den påvirkningen

de har på tusenvis av barn og unge som årlig får oppleve betydningen av menneskerettigheter og demokrati. Spre informasjon om alle aktuelle og engasjerende arrangement, som alt for få har kjennskap til og sist men ikke minst – motiver dem til å melde seg som medlemmer og sommerverter.

Rolf Pettersen

leder for sommervertene

Samling for sommervertene i november 2018, med påfølgende foredrag om Armfeldthærens marsj gjennom Trøndelag, av Trøndelag Fortellerforum

Utgiver av Vennebrev:

Falstadsenterets Venner ved:

Sekretær **Svein Helge Falstad**

Falstadberget, 7624 Ekne

Tlf. 932 02 224

E-post: Falstad2@yahoo.com

Medhjelper: **Alfred Falstad**

Bursflata 28, 7624 Ekne

Tlf. 994 85 771

E-post: alfberfa@hotmail.com

Medhjelper: **Otto Solli**

Bursflata 4, 7624 Ekne

Tlf. 951 09 751

E-post: otta-so@online.no

*Venneforeningens styre og
bladredaksjon ønsker medlemmer
og lesere av Vennebrev*

GOD JUL og et

GODT NYTT ÅR!